

Nádházy Zsolt[1]: A munkaügyi alternatív vitafeloldó módszerek a bírósághoz fordulás alapjogának fényében

Debreceni Jogi Műhely, 2005. évi (II. évfolyam) 1. szám, (2005. április)

I. Az alternatív technikák térnyerése

Az USA-ból induló tendencia hatására a XX. század utolsó évtizedeiben, az európai jogrendszerekben is megnőtt az igény olyan alternatívák keresésére, melyek túllépve a centrikus szemléleten, más döntéshozókhoz, vagy más típusú eljáráshoz vezetnek.[2] Az előtérbe került lehetőségek egyik csoportja az igazságszolgáltatás fennálló intézmény- és eszközrendszerén belül helyezkedik el, másik része viszont attól függetlenül működik. Az előbbiek közé sorolhatók az intézményesített egyezségkötési kísérletek, és a bírósági eljárás menetébe különböző pontokon beiktatott békéltető és közvetítő eljárások, az utóbbiakhoz pedig a választott bírászkodás és a bíróságon kívüli közvetítői eljárások. A hetvenes-nyolcvanas éveket még az első csoport, az igazságszolgáltatáson belüli lehetőségek keresése jellemezte, a kilencvenes évektől aztán a külső megoldások felé terelődött a hangsúly.[3] Az elkülönítésen túl valamennyi alternatív vitarendező technikának közös jellemzője az, hogy a közösség erejére, a kommunikáció jelentőségére és a demokrácia elveire építenek.[4] és hogy elsőként mind a munkaügyi vitákhoz kapcsolódva erősödött meg a fejlett piacgazdaságok jogrendszereiben.

A konfliktuskezelés megszokottól eltérő, alternatív módjai a hagyományosan tekintélyelvű társadalmak demokratizálódásának kísérőjelenségeként jelentkeztek. Ennek eredményeként ma már nem kézenfekvő bármiféle konfliktus vagy probléma felszínre kerülésekor mihamarabb egy tekintélyszemély döntő szavát várni. Pedig ez történik akkor is, amikor kiadva kezünkől a döntés jogát és felelősségét, bíróság elé járulunk, döntse el a bíró, a jog, hogy kinek van igaza. A folyamattal és a végeredménnyel azonban elégedetlenek vagyunk, sokszor még akkor is, ha a döntés nekünk kedvez. A segítség átmeneti, a hatás átmeneti, a konfliktust illetően minden változatlan marad, sőt, elveszett kompetenciaérzésünket sem szereztük vissza. A folyamatból hiányzik a személyes erőfeszítés, az egyéni megküzdés, és a másik féllel történő közös megoldási mód. Veszteségélményünk még akkor is számottevő, ha látszólag győztesen kerülünk ki a vitából. Ezen hiányosságokat maradéktalanul képesek kiküszöbölni a kikristályosodott szabályoknak megfelelően levezetett alternatív technikák.

A hazai jogrend illetve a Munka Törvénykönyve ezek közül a mediáció és az arbitráció intézményét ismeri. A mediáció egy konfliktusfeloldó közvetítés, ahol a konfliktusban érintett összes személy jelen van, és a felek közötti tárgyalást, valamint a felek érdekein és szükségletein alapuló, kölcsönösen előnyös egyességek megkötését egy pártatlan személy, a mediátor segíti elő. A mediáció során a mediátor, mint képzett tárgyalássegítő van jelen, aki nem javasol, nem értékeli, nem bírál, hanem a tárgyalás kereteire, szabályaira és ezek betartására ügyel, tehát magát a problémamegoldó folyamatot tartja kontroll alatt.[5] Az arbitráció, vagy döntőbíráskodás során a döntőbíró törvényi felhatalmazása alapján megállapítja a tényállást, és amennyiben illetékessége az adott kérdésben egyértelműen megállapítható – az iratok áttanulmányozása, a felek, szakértők és tanúk meghallgatása után – végleges döntést hoz.[6]

A konfliktus jogi útra terelése nagyrészt a felek közötti szembenállás magas fokát, és kommunikációjuk leállását feltételezi. Az alternatív utak igénybevétele így valószínűbb ezen tényezők hiányában, leginkább a tartós kapcsolatban lévők konfliktusa esetén, főleg, ha a felek egész személyiségét érintő hierarchikus kapcsolatról van szó. Ezekben a helyzetekben

erősebb a kapcsolat helyreállítása iránti igény a győztes-vesztes felfogásnál, s a számtalan ponton összefonódó kapcsolat olyan nem jogi kérdések sorát is felveti, melyek bírói útra terelve nem vehetők figyelembe, csupán leszűkítve, eltorzítva.[7] Mindez tökéletesen ráillik a munkaügyi konfliktusok jelentős hányadára, hiszen a munkavállaló és a munkaadó közötti hierarchikus viszony mögött közös érdekek húzódnak, s jó esetben mindkettőnek célja, hogy hosszútávon együttműködjenek. Az alternatív módszerek alkalmazhatóságát támasztja alá e körben a munkaügyi konfliktusok azon tulajdonsága is, hogy a felek közti ellentét – ha nem is mentes az érzelmi töltettől –, sokkal inkább gazdasági illetve szervezeti jellegű, így a valós érdekek könnyebben felszínre kerülhetnek, s az érzelmek a gondolkodásnak helyet adó formába terelődhetnek.

II. A bírósághoz fordulás alapjoga

Az elkerülés és az akár erőszakkal is párosuló önkényes megoldások szélsőségei mellett a hagyományosan tekintélyelvű európai társadalmakban a bírói út igénybevételéhez képest az informális megbeszélés, a facilitált tárgyalás, a mediáció, a ténymegállapítás, vagy az arbitrázs alternatív lehetőségeket nyújtanak, miközben nyilvánvalóan e vitafeloldó technikák maguk is a bírósági vitarendezés területéhez tartoznak jogilag. Egyik legfontosabb jellemzőjük ugyanis az, hogy a bírósági eljárást kiváltó, vagy – sikertelen feloldás esetén – azt megelőző eljárásokról van szó.[8] S minthogy a két legelterjedtebb technikának, a mediációnak és a döntőbíráskodásnak is alapvető fogalmi eleme a bíróságon kívüliség, joggal merül fel a kérdés, hogy mindez hogyan érinti a bírósághoz fordulás alapjogát. Útmutatóul az Európai Emberi Jogi Egyezmény[9] meghatározása szolgálhat a tisztességes tárgyaláshoz és a hatékony jogorvoslathoz való jogról.

A tisztességes tárgyaláshoz való jog értelmében: Mindenkinek joga van arra, hogy ügyét a törvény által létrehozott független és pártatlan bíróság tisztességesen, nyilvánosan és ésszerű időn belül tárgyalja, és hozzon határozatot polgári jogi jogai és kötelezettségei tárgyában, illetőleg az ellene felhozott büntetőjogi vádak megalapozottságát illetően.[10]

A hatékony jogorvoslathoz való jogról a következőképpen nyilatkozik az Egyezmény:

Bárkinek, akinek a jelen Egyezményben meghatározott jogait és szabadságait megsértették, joga van ahhoz, hogy a hazai hatóság előtt a jogsérelem hatékony orvoslását kérje az esetben is, ha e jogokat hivatalos minőségben eljáró személyek sértették meg.[11]

A fentiek alapján magyar Alkotmány két bekezdésben foglalkozik e jogokkal. Az 57. szakasz (1) bekezdése a bírósághoz fordulás alapjogát határozza meg:

A Magyar Köztársaságban a bíróság előtt mindenki egyenlő, és mindenkinek joga van ahhoz, hogy az ellene emelt bármely vádat, vagy valamely perben a jogait és kötelezéseit a törvény által felállított független és pártatlan bíróság igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el.

Az Alkotmány 57. szakasz (5) bekezdése a jogorvoslathoz való jogról rendelkezik:

A Magyar Köztársaságban a törvényben meghatározottak szerint mindenki jogorvoslattal élhet az olyan bírósági, közigazgatási és más hatósági döntés ellen, amely a jogát vagy jogos érdekét sérti. A jogorvoslati jogot - a jogviták ésszerű időn belüli elbírálásának érdekében, azzal arányosan - a jelenlévő országgyűlési képviselők kétharmadának szavazatával elfogadott törvény korlátozhatja.

A bírósághoz fordulás jogának hátterében az az elvi kérdés húzódik meg, hogy a bíróságok funkciója az igazságszolgáltatás-e, vagy a jogszolgáltatás? Míg az angolszász jogrendszerekre az a jellemző, hogy a bírósághoz fordulást az anyagi igazság vélt vagy valós sérelme önmagában is indokolhatja, addig a kontinentális alkotmányos rendszerek az anyagi igazságosság elvét inkább a jogszerűség keretében értelmezik, s így a bírósághoz fordulás

jogát a jogszerűség keresése alapozza meg.[12]Ez utóbbit követi a hazai felfogás is, ahogyan azt az Alkotmánybíróság is megfogalmazta: az Alkotmány az anyagi igazság érvényre juttatásához szükséges és az esetek többségében alkalmas eljárásra ad jogot.[13]

Nem a véletlen műve tehát, hogy a mediáció – arbitráció elsősorban az angolszász kultúra része, ez az alternatív technikák igazi táptalaja. A közvetítő/döntőbíró munkájának alapvető célja ugyanis a vitában álló felek között a bizalom helyreállítása, a konfliktushelyzet megszüntetése, a munkahelyi béke megőrzése, illetve helyreállítása, a munkaügyi kapcsolatok kultúrájának javítása, és semmiképp sem a jogszabályoknak való megfeleltetés. Az angolszász jogrend kontinentális joggal szembeni alapvető eltérésének okai is mind visszavezethetők az anyagi igazság keresésére: az eljárás sokkal kötetlenebb, mint az európai országok eljárásai, és az igazságszolgáltatásban jelentős a nem szakképzett bírák részvétele is.[14] Ugyanígy az angol-szász jogi szférára az nyomja rá a bélyegét, hogy itt a fő szándék az állami bíróságoktól való függetlenedés volt.[15]Ennek jegyében törekedtek az „alternative dispute resolution” – a szabad elhatározás útján igénybe vehető jogvitarendezési megoldásokra. A kontinentális jogrend számára ugyanakkor nehezen elfogadható nézet az, hogy a bíróságok egyeduralmát megkérdőjelezzék a jogszerűség követése során. Az Alkotmánybíróság ki is nyilvánította, hogy az Alkotmány a bírósági eljáráshoz biztosít jogot, s nem azt garantálja, hogy annak eredménye minden esetben helyes lesz. Az igazságos és törvényes bírósági döntés érdekében azonban az Alkotmány további eljárási garanciákat tartalmaz: az alkotmányos jogot a jogorvoslathoz.[16]

A fenti rendelkezések részletezése előtt szükséges még leszögeznünk azt, hogy kizárólag a nem New York-i modellnek megfelelően funkcionáló munkaügyi alternatív vitamegoldó technikák tekintetében bír relevanciával a bírósághoz fordulás jogával történő egybevetés. Nem szorul további magyarázatra az, hogy az igazságszolgáltatási rendszeren belül, annak felügyelete alatt működő eljárások a tanulmány fókuszába helyezett alapjogot semmiképpen nem sérthetik, hiszen az eljárásjogi alapelvek hiánytalan érvényesülése mellett a bírák személye is garanciát jelent a felek számára. Egyes államok eljárásjogi szabályai[17]lehetőséget teremtenek ugyanis arra, hogy az egyeztetés irányítására a felek bírót vegyenek igénybe, sőt, az esetek egy részében a bírónak kifejezetten feladata, hogy a feleket aktív beavatkozásával segítse a kompromisszum létrehozásában.[18] Ez a speciális feladat nem igazán egyeztethető össze a bírák hagyományos tevékenységével, ezért feltétlenül szükséges plusz képzettséggel rendelkezniük az ily módon tevékenykedőknek.[19] A bírósági kereteken kívül zajló eljárások azonban másféle kérdéseket vetnek fel: létjogosultságuk kérdőjeleződik meg annak fényében, hogy képesek-e megfelelni a fenti alkotmányos előírásoknak, vagy azokkal ellentétes jellegük miatt nincs helyük a vitarendezés területén.

III. A függetlenség kérdése

Az Alkotmány 57. § (1) bekezdése tehát a bírósághoz fordulás alapjogát állapítja meg. E jog tartalmát az Alkotmánybíróság több határozatában is értelmezte,[20]és megállapította, hogy ez az alkotmányi rendelkezés mindenkinek alanyi jogosultságot biztosít ahhoz, hogy jogát független és pártatlan bíróság előtt érvényesítse.[21] A bírói függetlenség elve kivételt képez az alkotmányos alapelvek között, mivel nem egyszerű alapelv, hanem az igazságszolgáltató tevékenység lényegi eleme: függetlenség nélkül ugyanis a bíróság nem bíróság. Mind a szervezet felépítése, mind a funkció gyakorlása feltételezi e követelmény érvényesülését. A bírói függetlenséget alkotmányjogi garanciák egymással összefüggő rendszere alkotja, mely magába foglalja egyrészt az ítélkező bírót, másrészt a bírósági szervezet függetlenségét is.[22]Előbbire vonatkozóan az Alkotmány 50.§ (3) bekezdése rögzíti: A bírák függetlenek és csak a törvénynek vannak alárendelve. A jogszabályoknak való alávetettségén túl azonban kizárt minden más függés,[A bírák függetlenek, a jogszabályok alapján meggyőződésüknek megfelelően döntenek, az ítélkezési tevékenységükkel összefüggésben nem befolyásolhatók és nem utasíthatók][23]külön kiemelten a politikai függőség is, oly módon, hogy felállítja a

párttagság, valamint a politikai tevékenység tilalmát.[24]A bírósági szervezet függetlenségének érvényesülése az Országgyűlés, a köztársasági elnök, és a Kormány jogosítványain keresztül valósul meg. A függetlenség és pártatlanság ugyan rokon kifejezések, jelentésük mégsem fedik egymást a jogi terminológiában. Utóbbi a bíró személyes magatartását illetően felállított követelményeket jelenti, melynek akkor tesz eleget, ha a rábízott ügyekben lelkiismeretesen és részrehajlásmentesen jár el. A pártatlanság elsősorban hivatáserkölcsei követelmény, ám érvényesülését olyan jogi eszközök is elősegítik, mint az összeférhetetlenség, az együttalkalmazási tilalmak, valamint a kizárás intézménye.[25]

A közvetítők és döntőbírók tekintetében is hasonló elvárások érvényesülnek. Magyarországon az ilyen tárgyú előírások egyrészt a kollektív munkaügyi viták feloldására előírt közvetítés és döntőbíráskodás végzésére felállított Munkaügyi Közvetítői és Döntőbírói Szolgálat Szervezeti, Működési és Eljárási Szabályzatában, valamint Etikai Kódexében találhatóak, másrészt a közvetítői tevékenységről szóló 2002. évi LV. törvény rendelkezései között. Ezek szerint a közvetítők/döntőbírók függetlenek és pártatlanok, nem képviselői a feleknek. Eljárásuk során nem utasíthatók, és teljes titoktartásra kötelezettek teendőik ellátása keretében tudomásukra jutott információk tekintetében, az eljárás megszűnése után is.[26]”A Szolgálat minden tagjától elvárja a pártatlan, lelkiismeretes, következetes, szakmailag megalapozott közvetítést...”- áll az Etikai Kódexben. Az előírások megsértése esetén – hivatalból vagy megkeresésre – az Etikai Bizottság illetve az Igazságügyi Minisztérium végez vizsgálatot, melynek eredménye figyelmeztetés, vagy akár névjegyzékből való törlés is lehet.

IV. A kontradiktórius eljárás követelménye

Az Alkotmánybíróság a további értelmezések során megállapította, hogy a bírósághoz fordulás alapvető jogából következően az államra az a kötelezettség hárul, hogy a jogok és kötelezettségek elbírálására bírói utat biztosítson.[27] Rámutatott arra is, hogy a bírósághoz fordulás alapvető joga nemcsak a beadványok előterjesztésének jogára szorítkozik, hanem a bírósági eljárásban a fél pozícióját biztosítja a személyeknek. A személyek alanyai és nem tárgyai, elszenvedői a bírósági eljárásnak.[28] A feleknek Alkotmányban biztosított joguk van arra, hogy a bíróság az eljárásba vitt jogaikat és kötelezettségeiket elbírálja.[29]

Felmerül tehát az idézett alapjog elemzésekor a kontradiktóriusság, valamint a felekre vonatkozóan az egyenlő elbánás követelménye is. Figyelemre méltó, hogy ez az elvárás is megtalálható az alternatív módszerek szabályozásában, mi több, azáltal, hogy a vitás szituációkat és magatartásokat ezekben az eljárásokban nem igyekeznek beleerőltetni a paragrafusok kereteibe, sokkal inkább képesek a felek érdekeit szolgálni, egyenlőségüket megtartani. A különbség a mediáció vonatkozásában a legszembetűnőbb: a peres eljárással szemben az egész mediációs folyamat jellemzője a jövőre irányultság, vagyis nem a múlt sérelmeit hangsúlyozza és orvosolja, hanem azt keresi, hogy mit lehet tenni a jövőben egy megromlott vagy megszakadt kapcsolat helyreállítása érdekében. Azzal, hogy a döntés joga a vitában álló felek kezében marad, és a döntés eredménye rajtuk múlik - tehát nem külső hatalom dönt felettük-, ismét átélhetik hatékonyságukat, saját életükért érzett felelősségüket. A felek az eljárás során folyamatosan jelen vannak, s közben a mediátor végig kényszeríti őket arra, hogy finom ösztönzéssel a feleket az egyenlő szerepek tartására bírja, a hozzászólásokat pedig csak a közösen megállapított szabályok korlátozhatják. Ez egyben egy tanulási folyamat is, amelyben a felek megtapasztalják az együttműködés és a konszenzuális gondolkodás előnyeit, elsajátítják a konstruktív, agressziómentes konfliktuskezelés technikáit, ami a jövőben életminőségük javulását is eredményezheti. Az utánkövetés szerint amennyiben a mediáció során a felek kölcsönös meglegedésére szolgáló megegyezés születik, ezek nagy százalékban betarthatónak bizonyulnak, mivel a felek magukénak érzik a döntés eredményét.

V. A tisztességes eljárás elve

Az Alkotmánybíróság az Alkotmány 57.§ (1) bekezdésének, közelebbről az „igazságos és nyilvános tárgyaláson bírálja el” – mondatrésznek az értelmezésekor^[30] eljutott a tisztességes eljárás (fair trial) kifejezéshez. Az Alkotmánybíróság véleménye az, hogy a tisztességes eljárás követelménye nem egyszerűen egy, a bíróságnak és az eljárásnak az idézett alkotmányi rendelkezésben megkövetelt tulajdonságai közül, hanem azokon túl, az 57.§ többi garanciájának érvényesülését is átfogja. Sőt, az Európai Emberi Jogi Egyezménynek – az Alkotmány 57.§- a tartalmához és szerkezetéhez mintát adó – eljárási garanciákat tartalmazó cikkeinek értelmezése szerint a tisztességes eljárás olyan minőség, melyet az eljárás egészének és körülményeinek figyelembevételével lehet csupán megítélni. Ezért egyes részletek hiánya ellenére éppúgy, mint az összes részletszabály betartása dacára lehet az eljárás méltánytalan, avagy nem tisztességes.^[31]

Végül, a tisztességes eljárás követelményét a bírósági törvény emelte az igazságszolgáltatás alapelvei sorába. Annak tartalmát jogi és nem jogi elemek együttesen alkotják, tekintettel az igazságszolgáltatási tevékenység sajátosságaira, mely többek között etikai és hivatáserkölcsei normák által is meghatározott, és fegyelmi úton betartatható.^[32] A fair eljárás elvét leginkább az ésszerű határidő és az igazságosság elve tölti meg tartalommal.

V/a: az ésszerű határidő követelménye

Az Európai Emberi Jogi Egyezmény szabályozásában különös figyelmet érdemel az eljárás ésszerű időn belüli befejezésének követelménye, mely nagymértékben orientálta a magyar jogalkotókat az eljárás gyorsítását célzó módosításaik során is. Ennek eredményeként mind a Bjj, mind a Pp. használja az ésszerű határidő fogalmát, utóbbi meg is állapítja, hogy a döntés határidejét befolyásolja a jogvita jellege, összetettsége, a szükséges bizonyítás terjedelme, a felek által tanúsított magatartás, a tanúk, szakértők kötelezettségteljesítésének mikéntje, stb. A felsorolás természetesen nem tartalmazza a bíróságok közismert túlterheltségét, sem a per elhúzására lehetőséget adó szabályozási hiányosságokat, ahogy a pereskedés pénzügyi oldalát sem említi, pedig utóbbi az ésszerű határidő elvén túl a felek egyenlő esélyeit is megkérdőjelezi. A végeredmény jól ismert: nem ritkán többéves pereskedés, ami pedig alapvető és méltányolható érdekeket sért, hogy költségvonzatát ne is említsük.

Minderre reagálva megállapítható, hogy a munkaügyi vitákban alkalmazott alternatív technikák a felek ügyét gyorsabb, s így olcsóbb eljárásban képesek megoldani, és eközben a bíróságokat is tehermentesítik. Mediálás esetén például – a hazai és külföldi tapasztalatok szerint – a vitás esetek kétharmada már az első ülésen megoldódik, s a következő ülés időpontjáig is csak pár nap telik el. Az itt szóba kerülő költségek töredékei a peres eljárásnál tapasztaltaknak, mivel kizárólag az elvégzett munka után jár díjazás, a felmerült szükséges és igazolt költségek után pedig költségtérítés illeti meg a közvetítőt/döntőbírókat. A kollektív munkaügyi viták körében ugyanakkor a közvetítői díjazást a Munkaügyi Közvetítői és Döntőbírói Szolgálat állja, a döntőbírókat viszont – eltérő megállapodás hiányában – a munkáltató. A közvetítés költségtérítése a felek, a döntőbíráskodásé a munkáltató kötelezettsége. A megbízási szerződés alapján tevékenykedő közvetítők és döntőbírók munkavégzéséhez szükséges eszközöket azonban a vitában álló feleknek kell biztosítaniuk.^[33]

Annak érdekében, hogy az alternatív technikák semmiképpen ne lehessenek éppen az ésszerű határidő megtartásának gátjai, és azokat ne lehessen a vita elhúzására felhasználni, a Pp. a közvetítésre vonatkozóan úgy rendelkezik, hogy ha a közvetítői eljárásban létrejött megállapodás ellenére a felek bármelyike bírósághoz fordul, a pert indító fél a perben született döntésre tekintet nélkül kötelezhető a perben felmerült valamennyi költség megtérítésére.^[34]

V/b: az igazságosság elve

A fair eljárás másik fogalmi eleme tehát az igazság, az igazságosság. A fogalom tartalmi követelménye az, hogy a bírói ítélet a jogszerűsége túl, igazságos is legyen. Mindez a bíróságok elfogadottságának elengedhetetlen előfeltétele volna, alapvető társadalmi igény. Sőt, a magyar jogrendszer jogszerűséget előtérbe helyező jellegével szemben, az igazságosságot még az Alkotmánybíróság is a bírói ítélet természetes és értelemszerű tartalmi kellékének tekinti.[35] Ennek ellenére napjainkra határozott filozófiai és jogpolitikai törekvés mutatkozik az igazságosság követelményének elhanyagolására, figyelmen kívül hagyására. Elsősorban az eljárási jogtudományok művelői körében vitatják elvileg is e követelmény teljesítésének lehetőségét, s ezek a törekvések a törvényalkotást sem hagyták érintetlenül. Az Alkotmány ugyanakkor – mint láttuk – formálisan is nevesíti az igazságosság elvét, így annak végrehajtásakor az igazságosság követelményének formailag és tartalmi szempontból is eleget kell tenni. A bíró ennek alapvetően az „igazi” tényállás felderítésével és a tényállásnak megfelelő, jogszerű döntés meghozatalával felelhet meg.[36] Ebben az értelemben az igazságosság a bírói döntés sajátossága, mely a formális megnevezéstől függetlenül is érvényesül.

A munkajogi alternatív vitafeloldó módszerek mindegyikének alapvető célkitűzése az, hogy a feleket minél aktívabb szerepben bevonhassa saját konfliktusuk megoldásába. Mediációs eljárás esetén például, maga az eljárás végén megszületett döntés is egy megállapodás, mely a felek eltérő akaratának metszéspontját rögzíti. Ilyen döntések vonatkozásában a felek önmagukkal szembeni igazságossága nehezen értelmezhető kérdés, éppen azért, mivel az alternatív technikák immanens sajátossága az igazságosság. Egy teljes egészében a felek közös akarata által irányított eljárás csak elvéve, az adott technika nem megfelelő alkalmazása esetén hordozhatja magában az igazságérzet megsértésének veszélyét.

VI. Az igazságszolgáltatás bírói monopóliuma

„A Magyar Köztársaságban az igazságszolgáltatást a Magyar Köztársaság Legfelsőbb Bírósága, az ítélőtáblák, a fővárosi bíróság és a megyei bíróságok, valamint a helyi és a munkaügyi bíróságok gyakorolják.”[37] Az Alkotmány ezen alapelve a hatalommegosztásra, a bírói hatalom elkülönített funkciójára vezethető vissza. A hatalommegosztás rendje azonban nem mindig következetes, az egyes feladat- és hatáskörök gyakran állnak ellentmondásban egymással, s az alapelv ellenére a bírói igazságszolgáltatással egyidejűleg más szervek is elláthatnak kvázi igazságszolgáltatási tevékenységet. E mögött a tendencia mögött a hatáskörelosztás hiányosságain túl törvényhozói akaratot is felfedezhetünk, melynek magyarázata az, hogy speciális szaktudást igénylő esetekben, vagy olyan szituációkban, amikor az eljárás egyszerűbbé, olcsóbbá és gyorsabbá tétele alapvető érdek, még a fejlett demokráciákban is igénybe veszik e „más szervek” közreműködését. Igénybe vételük ugyanakkor a garanciális szabályok legpontosabb kimunkálását teszi szükségessé, illetve a bírói felülvizsgálat lehetőségének biztosítását.[38] Annak ellenére, hogy a rendszerváltást követően a bírói monopólium több ponton kiszélesedett, a jogszolgáltatás alternatív formáit alkotó társadalmi bírászkodás, választott bírászkodás, békéltetés, valamint a közjegyzői tevékenység egyre nagyobb jelentőségre tett szert. E tevékenységek közül a békéltetés és a választott bírászkodás bír munkajogi relevanciával a fentieknek megfelelően. A közjegyzői jogszolgáltatás körében pedig egyre nagyobb figyelmet szentelnek a közvetítői tevékenységnek, melynek a jogviták megelőzése szempontjából van meghatározó jelentősége. A választott bírászkodás sok vitát eredményezett, sokak igazságérzetét sértette ez a típusú eljárás, s noha saját magukat vetették alá előzetesen a választott bíró döntésének, utóbb mégis alapot éreztek az 57. § (1) bekezdésre hivatkozva megtámadni azt. A Legfelsőbb Bíróság döntése[39] nyomán a következő bírósági gyakorlat alakult ki: a választott bíróság eljárásának kikötésével a felek az államilag szervezett rendes bíróság eljárását a választott bírósági törvényben meghatározott körre korlátozzák. A választott bírászkodásról szóló törvényben

foglalt szabályok megtartása esetén az állami bíróságok nem avatkozhatnak be a jogvita választott bíróság által történt elbírálásába. Az eseti választott bíróságok részéről az anyagi jog esetleges helytelen alkalmazása az ügy érdemi elbírálása körébe tartozik. A rendes bíróság pedig érdemben nem bírálhatja felül a választott bírósági ítéletet, csak a felperesek által hivatkozott érvénytelenítési ok megvalósulását vizsgálhatja

A választott bíróságok nem tartoznak a bíróságok szervezetéről és igazgatásáról szóló tv. (Bsz.)[40]hatálya alá. Ebből következően a Legfelsőbb Bíróságnak a jogegység biztosításával kapcsolatos feladata a választott bíróságokkal szemben nem érvényesíthető.

VII. Összegzés

Összegzőképpen –az Alkotmánybírósággal egyetértve – megállapíthatjuk, hogy a bírósághoz fordulás joga nem jelent korlátozhatatlan alanyi jogot a perindításra- figyelemmel az Alkotmány 8. szakasz (2) bekezdésére. A törvény azonban az alapjog lényeges tartalmát nem korlátozhatja és a korlátozásnak elkerülhetetlenül szükségesnek és az elérni kívánt célhoz képest arányosnak kell lennie.[41]

Kifejezett jogharmonizációs kötelezettség e tárgyban nem áll fenn az Unió joganyagával, ugyanakkor az alternatív megoldásoknak kétségtelen szerepe van a hatékonyan működő igazságszolgáltatás feltételeinek biztosításában,[42]azok nagyfokú rugalmassága, gyorsasága és olcsósága pedig a munkabéke illetve a társadalmi béke fenntartásában bír nagy jelentőséggel. Mindezek tükrében az Európa Tanács, az egységes európai igazságszolgáltatási térség megvalósításáról szóló Cselekvési terve alapján, egy 2002-es rendeletével[43]négyéves keretprogramot irányzott elő, s az ebben szereplő kiemelt területek egyike az alternatív vitarendezési módok területe. A keretprogram nyomán megszületett egy részletes előkészítő tanulmány (Zöld Könyv), mely az Unió közvetítésre vonatkozó szabályozási javaslatát tartalmazza. A magyar megoldás a kollektív munkaügyi viták tekintetében a Bizottság által ajánlott kétféle lehetőség közül a bírósági eljáráson kívüli alternatív megoldásokat tartalmazza. Ezen belül az eljárásra, a bizalom kérdésére, és a megegyezésre vonatkozóan a magyar szabályok és az MKDSZ működése a fő irányvonalak tekintetében megfelelnek a Zöld Könyvben foglaltaknak.

Mediációs eljárás

Bírósági eljárás

Egyik fél kérelmére, de lényegében közös megegyezésből indul.	Egyik fél kérelmére indul, a másik fél részvétele kényszerű.
A mediátort a felek választják	A tárgyaló bírót hivatalból jelölik ki.
A mediáció menetét a kialakult alternatív konfliktuskezelési módszer határozza meg.	Eljárás menetét törvény határozza meg.
A hozzászólásokat közösen megállapított szabályok korlátozzák.	A hozzászólásokat meghatározott szabályok korlátozzák.
Célja, hogy a felek közösen oldják meg a konfliktust.	Célja a jogszabályok alapján való döntés, vagy egyezés. („igazság”)

Csak kivételesen nem fejeződik be egy ülésen.	Rendszerint több tárgyalásig tart, elhúzódik.
A felek eljárási költsége a bírósághoz képest csekély.	Költségei magasak (illeték, szakértői költség, ügyvédi költség,...)
A képviselők jelen lehetnek, mint hallgatók, de a folyamat a mediátor kezében van.	A képviselők jogait is törvény határozza meg, az eljárás aktív résztvevői.
A megállapodás tartalmát a felek határozzák meg. A megállapodás a felek közötti szerződésnek tekinthető.	A döntést a bíróság hozza meg. Ha egyezséget kötnek, a bíróságnak akkor is kötelessége ügyelni arra, hogy az megfeleljen a jogszabályoknak.
A döntés felelőssége a feleké.	A döntés felelőssége a bíróságé.
A felek jövőbeni kapcsolatát javíthatja.	A felek kapcsolata nem javul, illetve romlik.

Zsolt Nádházy[1]: Alternative procedures in labour law disputes in the light of the basic right to turn to a court

Summary

Thanking to the fact that numerous European countries have become more democratized, and to the practical experience based on common law legal system, from the middle of the XXth century some of the continental legal systems have begun to apply alternative procedures for solving disputes between parties, such as facilitation, arbitration or mediation. We can stress two important common features of these solutions. Firstly, if parties apply these ways, they can avoid the traditional judicial way (or, if the result of the chosen method is not satisfactory, these ways can be considered as the preliminary step before the judicial way). Secondly, these procedures have appeared firstly in labour law.

As we emphasized, applying these solutions parties try to avoid the judicial way, for this reason in this study we try to introduce the relationship between these methods and the basic right to turn a (traditional) court. Expert's opinions in connection with these processes are very different, we introduce only the two farthest standpoint: on the one hand these ways can speed up the procedure between parties, and can increase the efficiency of it, and parties can agree with each other by amicable way. On the other hand, applying these ways some of the basic rights (for example the principle of independence of courts and the right of fair trial or the principle of contradictory) will be decreased.

In this study we try to examine the problem determined in the title, on the basis of the rules of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and the Constitution of Hungary. But, we have to examine not only the right of fair trial and turning to a (traditional) court, but the monopoly of courts in connection with solving legal disputes (as

constitutional principle) in details. We utilize the orders of the Hungarian Constitutional Court as well as the theological and practical experience of these procedures. We have to emphasize that from the different alternative dispute-solving mechanisms we examine not all of the models, but only the model of New York, because only the procedures follow these model are relevant for us in this study.

Irodalomjegyzék

1. Balogh Eszter: A munkaügyi viták alternatív megoldásai, Szociológiai Szemle: 2002/1.
2. Fűrész Klára: A bíróság, Alkotmánytan I., szerk: Kukorelli István, Osiris Kiadó, Bp., 2003.
3. Gulyás Kálmán: Közvetítők és döntőbírók, A Munkaadó Lapja, 1999/7
4. Gulyás Kálmán: Munkaügyi Közvetítői és Döntőbírói Szolgálat, Munkaügyi Szemle, 1996/4.
5. Heinold László: A közvetítői tevékenység, A Munkaadó Lapja, 2003/4.
6. Holló András-Balogh Zsolt: Az értelmezett Alkotmány, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp., 2000.
7. Horváth Magdolna: Munkaügyi Közvetítői és Döntőbírói Szolgálat, A Munkaadó Lapja, 2000/8
8. Kengyel Miklós: A polgári eljárásjog az ezredfordulón, Magyar Jog, 2000. 12. szám
9. Molnár Judit: A mediációról egy uniós zöld könyv kapcsán, Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai
10. Nacsádi Péter: Az amerikai mediáció, Magyar Jog, 1998/5
11. Pokol Béla: A jog elkerülésének útjai. Mediáció, egyezségkötés
12. Sári János: Alapjogok, Alkotmánytan II. Osiris Budapest, 2000.
13. Sári János: Az Alkotmány magyarázata, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Bp., 2002
14. Ujlaki László: Fogalmi és terminológiai tisztázás igénye... Jogtudományi Közlöny, 2001. január 15.
15. 58/1998. (X. 2.) OGY határozat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény egységes szerkezetbe foglalt szövegének közzétételéről
16. 9/1992. (I. 30.) (ABH 1992. 67.), 59/1993 (XI. 29.) (ABH 1993. 335.), 1/1994. (I. 7.) (ABH 1994. 35.), (ABH 1992. 59., 65) AB határozatok

[1] I. évf. nappali tagozatos doktorandusz, Miskolci Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Doktori Iskola, 1st year PhD student at Miskolc University Faculty of Law

[2] Kengyel Miklós: A polgári eljárásjog az ezredfordulón, Magyar Jog, 2000. 12. Szám, 718. oldal

[3] Molnár Judit: A mediációról egy uniós zöld könyv kapcsán, Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, 45. oldal.

[4] Innen ered „demokrácia technika” elnevezésük is

[5] Heinold László: A közvetítői tevékenység, A Munkaadó Lapja, 2003/4. 46. oldal

[6] Gulyás Kálmán: Munkaügyi Közvetítői és Döntőbírói Szolgálat, Munkaügyi Szemle, 1996/4., 8. oldal

[7] Pokol Béla: A jog elkerülésének útjai. Mediáció, egyezségkötés

- [8] Balogh Eszter: A munkaügyi viták alternatív megoldásai, Szociológiai Szemle: 2002 / 1. 68. oldal
- [9] 58/1998. (X. 2.) OGY határozat az emberi jogok és alapvető szabadságok védelméről szóló Egyezmény egységes szerkezetbe foglalt szövegének közzétételéről
- [10] 58/1998. (X. 2.) OGY határozat 6. cikk 1. pont
- [11] 58/1998. (X. 2.) OGY határozat 13. cikk
- [12] Sári János: Az Alkotmány magyarázata, KJK-KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Bp., 2002, 563. oldal
- [13] 9/1992. (I. 30.) AB határozat
- [14] Nacsádi Péter: Az amerikai mediáció, Magyar Jog, 1998/5, 298. oldal
- [15] Ujlaki László: Fogalmi és terminológiai tisztázás igénye... Jogtudományi Közlöny, 2001. Január, 15.
- [16] ABH 1992. 59., 65.
- [17] Az angolszász jogrend államain túl az olasz, a finn, a spanyol, a francia, a svéd és a belga jogban is találkozunk hasonló szabályokkal, a magyar szabályozásban igen szűk körben, csupán a döntőbíráskodás körében találunk kötelező eseteket.
- [18] Kérdéses ugyanakkor, hogy a kötelezővé tett közvetítés vagy döntőbíráskodás mennyire tarthatja meg eredeti funkcióját és formáját, és hogy egyáltalán ugyanezen elnevezésekkel illethetők-e?
- [19] Molnár Judit: A mediációról egy uniós zöld könyv kapcsán, Miskolci Doktoranduszok Jogtudományi Tanulmányai, 53. oldal.
- [20] 9/1992. (I. 30.) (ABH 1992. 67.), 59/1993 (XI. 29.) (ABH 1993. 335.), 1/1994. (I. 7.) (ABH 1994. 35.) Ab határozatok
- [21] Holló András: Az értelmezett Alkotmány, Magyar Hivatalos Közlönykiadó, Bp., 2000., 543. oldal
- [22] Fűrész Klára: A bíróság, Alkotmánytan I., szerk: Kukorelli István, Osiris Kiadó, Bp., 2003., 451. oldal
- [23] Bszi. 3.§
- [24] Alkotmány 3. § (3) bekezdés
- [25] Fűrész Klára: i. m., 488. oldal
- [26] Gulyás Kálmán: Közvetítők és döntőbírók, A Munkaadó Lapja, 1999/7, 57. oldal
- [27] 59/1993. (XI. 29.) AB határozat
- [28] Sári János: Alapjogok, Alkotmánytan II. Osiris Budapest, 2000. 94. oldal
- [29] Holló András-Balogh Zsolt: Az értelmezett Alkotmány, Magyar Hivatalos Közlönykiadó Bp., 2000. 543. oldal
- [30] 6/1998. (III. 11.) AB határozat, ABH 1998. 95.
- [31] Holló András-Balogh Zsolt: i. m., 545. oldal
- [32] Fűrész Klára: i. m., 488. oldal
- [33] Horváth Magdolna: Munkaügyi Közvetítői és Döntőbírói Szolgálat, A Munkaadó Lapja, 2000/8, 55. oldal
- [34] Heinold László: A közvetítői tevékenység, A Munkaadó Lapja, 2003/4. 48. oldal
- [35] 9/ 1992. (I. 30.) AB határozat
- [36] Fűrész Klára: i. m., 491. oldal
- [37] Alk. 45. § (1) bekezdés
- [38] Fűrész Klára: i. m., 468. oldal
- [39] EBH2002.772
- [40] 1997. évi LXVI. tv.
- [41] 930/B/1994. AB határozat
- [42] Európa Tanács Miniszteri Bizottságának R. (81) 7 számú ajánlása is felhívta a figyelmet erre

[43] 734/2002 számú Tanács Rendelet